

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 6 februari 2019

Mål nr

T 1634-18

PARTER

Klagande

B-OW

Ombud: Advokat HJ

Motpart

MS

Ombud: jur.kand. CN

SAKEN

Fordran

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2017-09-08 i mål T 8410-16

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Högsta domstolen förpliktar OW att ersätta MSs rättegångskostnad i Högsta domstolen med 12 500 kr, avseende ombudsarvode, med ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

OW har yrkat att Högsta domstolen ska förplikta MS att till honom betala 295 643 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 2 november 2015 till dess betalning sker, befria honom från skyldigheten att ersätta MS för hennes rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten samt förplikta MS att ersätta honom för hans rättegångskostnader i dessa instanser.

MS har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. OW och MS levde i ett samboförhållande mellan 2008 och midsommar 2013. De bodde tillsammans på den fastighet som MS ägde sedan tidigare. Vid flera tillfällen från hösten 2012 fram till sommaren 2013 betalade OW fakturor ställda på MS uppgående till sammanlagt 255 643 kr. Det var fråga om installationer på fastigheten bestående av bl.a. utbyggnad av hus, en braskamin, en bod och målningsarbeten. OW betalade även i oktober 2012, i samband med att MS bytte bil, prisskillnaden på 40 000 kr mellan hennes inbytesbil och den nya bilen som kostade 70 000 kr.

2. Under den första tiden av samboförhållandet behöll OW den bostadsrättslägenhet där han dittills hade bott. Parterna var överens om att var och en skulle betala för sin bostad, vilket också skedde. MS betalade driftskostnaderna för sin fastighet även efter det att OW 2010 sålt sin lägenhet. Båda parter bidrog till övriga gemensamma levnadsomkostnader. När parförhållandet avslutades vid midsommar 2013, krävde OW av MS att få tillbaka det som han betalat för arbetena och installationerna på hennes fastighet samt för den nya bilen.

3. OW väckte därefter talan mot MS och yrkade vid tingsrätten att MS skulle förpliktas återbetala 295 643 kr avseende det som han hade betalat. Han gjorde gällande att betalningarna var att se som lån, att de inte utgjorde normala bidrag till parternas levnadsomkostnader och att han inte hade haft någon gåvoavsikt i förhållande till MS. Hon bestred kravet och gjorde gällande att betalningarna var att se som normala bidrag till parternas levnadsomkostnader eller som gåva till henne. Enligt MS var det OW som ensam tog initiativ till och lät genomföra arbetena på hennes fastighet.

4. Tingsrätten, som fann att betalningarna inte utgjort normala bidrag till parternas gemensamma hushåll, biföll OWs talan. Tingsrätten ansåg att bevisbördan för att betalningarna utgjort gåva och inte lån, skulle läggas på MS och att hon inte hade fullgjort sin bevisbörda.

5. Hovrätten har ändrat tingsrättens dom och lämnat OWs talan utan bifall. Hovrätten har ansett att bevisbördan för OWs påstående att betalningarna utgjort lån ska läggas på honom och att han inte lyckats styrka detta påstående. Hovrätten har vidare uttalat att OWs talan inte heller kan bifallas enligt principen om obehörig vinst.

6. OW har i Högsta domstolen argumenterat för att även principen om obehörig vinst medför ett bifall till hans talan, medan MS har hävdats motsatt uppfattning.

Frågorna i Högsta domstolen

7. Frågorna i Högsta domstolen är dels om OW har rätt att av MS få medel återbetalade på den grunden att det varit fråga om försträckning (penninglån), varvid frågan om hur bevisbördan ska placeras får betydelse, dels om de ekonomiska tillskott som OW har gjort ger en rätt till ersättning på den grunden att MS har gjort en obehörig vinst.

Allmänt om sambolagen och sambors förmögenhetsförhållanden*Sambolagen*

8. Rättslig reglering avseende samboförhållanden finns i sambolagen (2003:376). Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll (se 1 §). Sambors gemensamma bostad och bohag utgör i regel samboegendom, om egendomen har förvärvats för gemensam användning (se 3 §).

9. Ett samboförhållande upphör bl.a. om samborna flyttar isär (se 2 §). Om förhållandet upphör av annat skäl än att samborna ingår äktenskap med varandra, ska på begäran av någon av samborna samboegendomen fördelas mellan dem genom bodelning (se 8 §).

Generella regler om sambors förmögenhetsförhållanden

10. I den ekonomiska relationen mellan sambor är i övrigt vanliga förmögenhetsrättsliga normer tillämpliga, låt vara att dessa måste tillämpas med beaktande av den nära personliga och ekonomiska gemenskap som i allmänhet råder mellan sambor (jfr NJA 1992 s. 163). Detta gäller bl.a. frågan huruvida viss egendom som har förvärvats under ett samboförhållande tillhör endera sambon ensam eller båda samborna gemensamt med samäganderätt.

Utgifter och tillskott avseende den andra sambons egendom

11. När en sambo har utgifter avseende den andra sambons egendom gör sig vissa särdrag gällande som beror på samboförhållandet. Samlevnad i ett samboförhållande innefattar vanligen bl.a. att parterna efter sin förmåga, i ett gemensamt intresse och som ett led i samlevnaden, bidrar till de gemensamma behoven utan att sedan kräva ersättning av varandra. När det gäller löpande utgifter av mer vardaglig karaktär är utgångspunkten därför att någon avräkning mellan samborna inte ska ske, varken i ett pågående samboförhållande eller efter att ett samboförhållande har upplösts (jfr NJA 1975 s. 298 angående arbete och tjänster i hemmet).

12. Vid större ekonomiska tillskott till den andra sambons egendom kan det naturligtvis förekomma att samborna avtalat om att tillskottet utgjort en försträckning eller en gåva riktad till den mottagande sambon. Situationen är emellertid inte alltid så klar. I relationen mellan sambor har den nära personliga och ekonomiska gemenskapen betydelse på så sätt att den inverkar på de motiv samborna har vid olika typer av ekonomiska dispositioner. Det kan t.ex. antas vara vanligt att en sambo som gör ett ekonomiskt tillskott inte har någon regelrätt gåvoavsikt riktad specifikt mot den andra sambon utan snarast gör tillskottet i syfte att själv – och tillsammans med sambon – få nytta av investeringen genom användning av det som investeringen avser. Om det inte är fråga om försträckning, kan det emellertid i en sådan situation som utgångspunkt inte anses föreligga någon rätt för den tillskjutande sambon att få tillbaka det överförda värdet under ett pågående samboförhållande.

Bevisbördans placering när det är ostridigt att ett tillskott har skett till den andra sambons egendom

13. Som en allmän princip gäller att den som i en rättegång kräver betalning på grund av påstådd försträckning har att styrka sitt påstående (se ”Hakvin och Elvira” NJA 1975 s. 577 och ”Klädpartiet och avräkningen”

NJA 2009 s. 64). I rättsfallet ”Tandläkarens olycka” NJA 2014 s. 364 uttalas emellertid att den principen inte tar sikte på det fallet att det står klart att ett visst belopp har förts över från en person till en annan men det råder oenighet om överföringen har utgjort försträckning eller gåva. I det fallet lades bevisbördan på den part som påstod att överföringen utgjort en gåva. Rättsfallet måste så förstås att det i grunden fanns en rätt att i det särskilda fallet återfå de medel som överförts (jfr t.ex. Alexander Hardenberger, Bevisbördans placering i fordringsmål – en rättsfallsstudie, i Svensk Juristtidning 2018, s. 360 ff., särskilt s. 363 ff., jfr även Stefan Lindskog, Betalning, 2 uppl. 2018, s. 867 f.).

14. Frågan kan ställas om den sist nämnda bevisbörderegeln kan tillämpas också när det står klart att ett visst värde har förts över inom ramen för ett samboförhållande. För detta skulle främst tala att en överföring, som inte utgör en försträckning, också i detta fall får ett slags benefik karaktär. Den undantagsregel som för vissa fall följer av rättsfallet ”Tandläkarens olycka” står emellertid i mindre god överensstämmelse med utgångspunkterna för sambors förmögenhetsförhållanden (jfr p. 10–12). Med hänsyn till den ekonomiska gemenskap som sambor lever i och som normalt innefattar ett mycket stort antal ekonomiska händelser, bör bevisbördan för att fråga är om försträckning – i enlighet med huvudregeln – ligga på den som påstår sig ha en fordran, t.ex. med anledning av en investering i den andra sambons egendom. Det kan tilläggas att den tillskjutande sambon många gånger inte har någon benefik avsikt gentemot den andra sambon specifikt (p. 12); det behöver alltså inte i egentlig mening vara fråga om att ett påstående om försträckning står emot ett påstående om gåva (jfr ”Terrys restaurang” NJA 2017 s. 1094 p. 11).

15. Om den som gör gällande en fordran inte bevisar sitt påstående, uppstår frågan om han eller hon har en rätt till ersättning på den grunden att den andra sambon gör en obehörig vinst.

Har den tillskjutande sambon rätt till ersättning på den grunden att den andra sambon gör en obehörig vinst?

Allmänna utgångspunkter

16. När en sambo bidrar med ett ekonomiskt tillskott för att förbättra egendom som den andra sambon äger sedan tidigare – denne bekostar t.ex. renovering eller utbyggnad av ett hus på den andra sambons fastighet – kan samborna komma överens om vad den ekonomiska följden av tillskottet ska vara. De kan exempelvis träffa avtal om att den sambo som gör tillskottet ska bli delägare i egendomen. I motsats till vad som är fallet vid nyinköp av egendom blir det däremot inte aktuellt att presumera dold samäganderätt. Avgörande för att den i praxis utvecklade presumptionen om dold samäganderätt ska kunna tillämpas är förhållandena vid tidpunkten för förvärvet av egendom. Förutsättningarna har angetts vara att egendomen har inköpts för gemensamt bruk och att den make eller sambo som inte utåt har framträtt som ägare har lämnat ett ekonomiskt bidrag till köpet. (Se NJA 2013 s. 242 p. 6.)

17. Om samlevnaden fortgår får den tillskjutande sambon normalt den nytta av investeringen som denne räknat med, genom att han eller hon fortsätter att använda den förbättrade egendomen tillsammans med sambon. Som framgått av det föregående måste utgångspunkten i dessa fall vara att det ekonomiska tillskottet inte ger upphov till en återkravs rätt (jfr p. 12).

18. Den situationen kan emellertid uppkomma att den tillskjutande sambon inte själv får någon nytta, eller bara begränsad nytta, av sitt ekonomiska tillskott därför att detta har skett kort före upplösningen av parrelationen. Frågan är då om det finns skäl att se annorlunda på tillskottet och om den tillskjutande sambon bör ha rätt till ersättning från den andra sambon. Det skulle sålunda kunna hävdas att den mottagande sambon som äger egendomen – och som genom parrelationens upplösning ensam kommer att tillgodogöra sig

investeringen – gör en obehörig vinst om han eller hon inte behöver ersätta den tillskjutande sambon för det värde som förts över.

Ersättning för obehörig vinst vid ett samboförhållandes upphörande?

19. Frågan är om en värdeöverföring av det aktuella slaget i sig ger en rätt till ersättning för den tillskjutande sambon, när det inte finns någon grund för detta i form av ett avtal, uppdrag eller liknande. Bedömningen kan ta intryck av vad som gäller enligt allmänna förmögenhetsrättsliga principer, men saken måste prövas också med hänvisning till vad som gäller inom det aktuella rättsområdet.

20. Obehörig vinst kan användas i olika betydelser. Det kan vara fråga om obehörig vinst som en övergripande princip (metanorm) som ligger bakom och kan förklara olika regler i rättssystemet och som kan påverka rättstillämpningen på olika sätt, t.ex. som en faktor av betydelse när regler ska tolkas. Uttrycket obehörig vinst kan emellertid också referera till en självständig rättsregel. Det är framför allt i det sist nämnda hänseendet som det i svensk rätt har intagits en avvisande, eller åtminstone skeptisk, inställning till obehörig vinst. Huruvida denna inställning har varit motiverad kan diskuteras. I detta mål är det emellertid inte fråga om rättsfigurens ställning i allmänhet. Frågan gäller enbart om en självständig regel om obehörig vinst bör tillämpas i den här aktuella situationen, dvs. när en sambo har tillfört ett värde till den andra sambons egendom och samborna därefter separerar.

21. Det rättsliga stödet för en särskild ersättningsrätt i samboförhållanden får betecknas som begränsat. Sambolagen och dess förarbeten ger inte underlag för att konstatera eller utveckla en sådan rätt. Inte heller talar den hittillsvarande rättstillämpningen tydligt för en ersättningsrätt i samboförhållanden. Den juridiska litteraturen om samboförhållanden håller visserligen öppet för en rätt till ersättning, som en kompensation för obehörig vinst, men också med

stöd av principer om bristande förutsättningar eller genom allmänna skälighetsbedömningar. Uttalandena i litteraturen är dock inte sådana att de kan anses ge ett tillräckligt stöd för en utveckling i riktning mot en särskild rätt. (Jfr t.ex. Bertil Bengtsson, Om äktenskapsliknande samliv, i Nordisk gjenklang, Festskrift til Carl Jacob Arnholm 18. desember 1969, s. 660 f., densamme, Äktenskapsliknande samlevnad, 2 uppl. 1976, s. 20 f., Göran Lind, Sambolagen m.m. En kommentar, 2013, s. 319 ff., och Kajsa Walleng, Att leva som sambo, En civilrättslig studie av det rättsliga skyddet för sambor och om det är i takt med sin tid, 2015, s. 266 ff. och 285 ff.)

22. Det kan visserligen anföras skäl för en rätt till ersättning när en sambo har investerat i den andra sambons egendom. Närmast är det allmänna rättvisesynpunkter som talar för en sådan rätt. I sammanhanget kan också, för att underbygga en rätt till återkrav grundad på obehörig vinst, hänvisas till dansk och norsk rättspraxis liksom till finländsk lagstiftning och praxis (jfr t.ex. Walleng, a.a. s. 274 ff.). Med hänsyn till att regleringen av samboförhållanden skiljer sig påtagligt mellan de nordiska länderna, kan rättsläget i Danmark, Finland och Norge emellertid inte ges någon avgörande betydelse.

23. Samtidigt finns det flera – och samverkande – skäl mot en särskild ersättningsrätt. En rätt grundad på obehörig vinst skulle primärt vara ett sätt att hantera följderna av att ett samboförhållande upphör (jfr p. 18). En utgångspunkt för sambolagen har varit att lagen ska innehålla bestämmelser om det som är oundgängligt att reglera, medan sambor i övrigt har möjlighet att ordna sina ekonomiska mellanhavanden genom bl.a. avtal, testamenten och försäkringar. Mot denna bakgrund finns anledning till viss återhållsamhet, när det gäller att genom en rättsutveckling i domstolspraxis knyta nya rättsföljder till själva det förhållandet att sambor separerar.

24. Beaktas måste också att en ersättningsrätt grundad på obehörig vinst kan leda till att en separation skapar oförutsedda rättsliga och ekonomiska

konsekvenser i ett stort antal pågående eller tidigare upplösta samboförhållanden. En ersättningsrätt kan föra med sig inlåsnings effekter på så sätt att en sambo av ekonomiska skäl inte anser sig kunna separera. Även om inlåsnings effekter kan uppstå i förhållande till båda samborna torde de vara tydligast när det gäller den sambo som skulle få en oförutsedd skuld vid samboförhållandets upphörande. Sådana effekter bör i möjligaste mån knytas till medvetna val – t.ex. ett val att låna pengar – på sambornas sida.

25. Det finns i nu aktuella situationer goda möjligheter för den sambo som tillför ett värde att skydda sina ekonomiska intressen, exempelvis genom att dokumentera att det har skett en försträckning eller genom att begära ett avtal om delägarskap i egendomen. Det ger också den andra sambon möjlighet att ta ställning till om han eller hon vill ta emot värdet och därigenom sätta sig i skuld till den tillskjutande sambon eller acceptera henne eller honom som delägare.

26. Mot den angivna bakgrunden kan en värdeöverföring av det aktuella slaget inte ge rätt till ersättning grundad på obehörig vinst.

Bedömningen i detta fall

27. I det nu aktuella fallet kan OW inte anses ha bevisat att det har varit fråga om försträckning. Tvärtom framgår av OWs egna uppgifter att de ekonomiska transaktionerna skett med utgångspunkt i att samboförhållandet skulle bestå.

28. OW har inte heller, på den grunden att det skulle kunna anses ha uppkommit en obehörig vinst, rätt att få ut det värde som han tillfört MSs fastighet eller tillskjutit för bilköpet. Som OWs talan har utformats finns det inte anledning att pröva om hans yrkande kan bifallas på någon annan grund.

29. OWs talan ska följaktligen ogillas och hovrättens domslut fastställas.
OW ska betala ersättning för MSs rättegångskostnad i Högsta domstolen med
det belopp som har yrkats.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gudmund Toijer, Ann-Christine
Lindeblad, Lars Edlund (skiljaktig), Petter Asp och Malin Bonthron (referent,
skiljaktig)
Föredragande justitiesekreterare: Emelie Hansell

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**
2018-10-23

Mål nr
T 1634-18

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Lars Edlund och referenten, justitierådet Malin Bonthron är skiljaktiga beträffande huvudsaken och anför följande.

Vi anser att MS ska förpliktas att till OW betala 150 000 kr jämte ränta och att domskälen efter punkt 11 ska ha följande lydelse.

Ekonomiska tillskott av investeringskaraktär

12. När den ena sambon har lämnat ett ekonomiskt tillskott som inte kan räknas till löpande utgifter av vardaglig karaktär utan snarare har karaktären av investering, kan tillskottet inte anses som ett normalt bidrag till det gemensamma hushållet. Det kan vara fallet t.ex. om sambon har skjutit till ett större belopp vid nyinköp av egendom som den andra sambon blir ägare av, eller bekostat mer omfattande renovering av den andra sambons egendom.

13. Ett köp som en sambo har gjort i eget namn kan under vissa förutsättningar anses ha skett för båda sambornas räkning, vilket medför att s.k. dold samäganderätt föreligger. Till grund för ett sådant synsätt ligger bedömningen att det mellan dem har förelegat en överenskommelse om att båda skulle bli ägare trots att köpet företagits i endast den enes namn (se NJA 2013 s. 242 p. 3).

Dok.Id 156879

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax 08-561 666 86	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstadomstolen.se	

Det ekonomiska tillskottets rättsliga innebörd

14. Det kan förekomma att samborna avtalat om att ett större ekonomiskt tillskott utgjort en försträckning eller en gåva riktad till den mottagande sambon. Situationen är emellertid inte alltid så klar. I relationen mellan sambor har den nära personliga och ekonomiska gemenskapen betydelse på så sätt att den ofta inverkar på de motiv samborna har vid olika typer av ekonomiska dispositioner. En följd av detta är att ett ekonomiskt tillskott varken behöver vara avsett som en gåva till den andra sambon eller som en försträckning. Det kan t.ex. antas vara vanligt att den sambo som gör det ekonomiska tillskottet inte har någon regelrätt gåvoavsikt riktad specifikt mot den andra sambon utan snarast gör tillskottet i syfte att själv – i och för sig tillsammans med sambon – få nytta av investeringen genom användning av det som investeringen avser.

15. Det är då inte i egentlig mening fråga om en överföring av värden – tillfälligt eller permanent – till den andra sambon och det ter sig därmed ofullständigt att beskriva situationen som antingen en försträckning eller en gåva. Situationen bör i stället förstås så att tillskottet alltjämt ingår bland den tillskjutande sambons ekonomiska tillgångar eller i vart fall kommer henne eller honom till nytta för egen del. Först om det i ett senare skede, exempelvis då samboförhållandet upphör, visar sig att den andra sambon väsentligen kommer att ensam tillgodogöra sig tillskottet utan avtal eller någon annan rättslig grund, kan det finnas skäl att överväga om den tillskjutande sambon bör ersättas för värdet av den överföring som då sker.

En sambos ekonomiska tillskott vid nyinköp av egendom som den andra sambon blir ägare av

16. Det ekonomiska tillskottet kan utgöras av ett bidrag vid inköp av mer värdefull egendom, t.ex. en bil, som den andra sambon anges som ägare till. Vid sådana nyinköp av egendom finns olika möjligheter för den bidragande

sambon att få del i äganderätten till egendomen. Samborna kan vara överens om att båda ska vara delägare, antingen öppet eller dolt. Även när sådan uttrycklig överenskommelse saknas kan i vissa fall själva bidraget leda till att den bidragande sambon anses ha en dold samäganderätt till den inköpta egendomen (se p. 13). Med hänsyn till de möjligheter som alltså finns för den sambo som gjort tillskottet att hävda del i äganderätten till nyinköpt egendom, saknas anledning att göra andra rättsliga överväganden – t.ex. angående obehörig vinst – med avseende på effekterna av sådana ekonomiska tillskott.

Ekonomiska tillskott som avser förbättring av egendom som den andra sambon äger sedan tidigare

17. När en sambo bidrar med ett ekonomiskt tillskott för att förbättra egendom som den andra sambon äger sedan tidigare – denne bekostar t.ex. renovering eller utbyggnad av ett hus på den andra sambons fastighet – kan samborna i och för sig komma överens om vad den ekonomiska följderna av tillskottet ska vara. De kan exempelvis träffa avtal om att den sambo som gör tillskottet blir delägare i egendomen. I motsats till vad som är fallet vid nyinköp av egendom blir det däremot inte aktuellt att presumera dold samäganderätt. Avgörande för att den i praxis utvecklade presumptionen om dold samäganderätt ska kunna tillämpas är förhållandena vid tidpunkten för förvärvet av egendom. Förutsättningarna har angetts vara att egendomen har inköpts för gemensamt bruk och att den make eller sambo som inte utåt har framträtt som ägare har lämnat ett ekonomiskt bidrag till köpet. (Se NJA 2013 s. 242 p. 6.)

18. Om samlevnaden fortgår får den tillskjutande sambon normalt den nytta av investeringen som denne räknat med, genom att han eller hon fortsätter att använda den förbättrade egendomen tillsammans med sambon (jfr p. 14). I dessa fall måste utgångspunkten vara att det ekonomiska tillskottet inte ger upphov till en återkravs rätt.

19. Den situationen kan emellertid uppkomma att den tillskjutande sambon inte själv får någon nytta – eller bara begränsad nytta – av sitt ekonomiska tillskott därför att detta har skett kort före upplösningen av parrelationen. Frågan är då om det – åtminstone i vissa situationer – finns skäl att se annorlunda på sådana tillskott och om den tillskjutande sambon bör ha rätt till ersättning från den andra sambon.

Något om internationella förhållanden

20. I andra nordiska rättsordningar finns möjlighet för en sambo att under vissa förutsättningar få ersättning efter ett samboförhållandes upplösning baserat på principer om obehörig vinst. I norsk och dansk rätt har en sambo som har bekostat eller utfört arbete på den andra sambons egendom i fall där beloppen eller insatserna nått en viss nivå ansetts berättigad till ersättning i vissa fall, med motiveringen att den andra sambon annars skulle göra en obehörig vinst.

21. För norsk del kan nämnas att Høyesterett i rättsfallet Rt-1984-497 uttalade att det vid upplösning av samboförhållanden kan finnas utrymme för ersättningskrav baserade på allmänna berikande- och återbetalningsprinciper och på skälighetsöverväganden. I rättsfallet HR-2000-36-A-Rt-2000-1089 tillerkändes en sambo med stöd av sådana principer ersättning ur den andra sambons dödsbo för att under en längre tidsperiod ha bidragit med ovanligt omfattande vård och omsorg avseende den senare avlidne sambon.

22. Från dansk praxis kan nämnas rättsfallet U.1986.765/3H den 29 augusti 1986, i vilket en sambo fick compensation för bidrag till den andre sambons förvärv av ett sommarhus och en båt. I rättsfallet U.2016.1426Ø TFA2016.154/1 den 21 december 2015 fick en sambo compensation för att under ett långt samliv ha bidragit till familjens gemensamma utgifter och därmed möjliggjort en inte obetydlig förmögenhetsökning för den andra sambon avseende dennes fasta egendom.

23. Beloppet har i dessa fall fastställts skönsmässigt, enligt dansk rätt bl.a. utifrån förhållandets längd och parternas ekonomiska förhållanden vid upplösningen. (Jfr Göran Lind, Sambolagen m.m., En kommentar, 2013, s. 328 ff. och Anders Agell och Margareta Brattström, Äktenskap Samboende Partnerskap, 6 uppl. 2018, s. 271 och bl.a. de rättsfall som nämns i p. 21 och 22.)

24. I finländsk rätt anges numera i lag att en sambo har rätt till gottgörelse, om han eller hon genom sin insats för det gemensamma hushållet har hjälpt den andra sambon att öka eller bevara dennes egendom, bl.a. genom placering av medel i egendom som ägs av den andra sambon. Det förutsätter att en upplösning av det gemensamma hushållet enbart utifrån ägandeförhållandena skulle leda till obehörig vinst (som inte är ringa) för den ena sambon på den andra sambons bekostnad. (Se 3 kap. 8 § lagen om upplösning av sambors gemensamma hushåll 14.1.2011/26.) Lagstiftningen utgör en kodifiering av den praxis som dessförinnan hade utvecklats i finländsk rätt (se RP 37/2010 rd s. 10 f.).

25. Från tiden före den finländska lagstiftningen kan t.ex. nämnas ett fall då en sambo beviljades ersättning för arbetsinsats på sin sambos egendom när samboförhållandets upplösning medfört att han inte fått vederlag i form av att bo i huset (HD 1988:27), ett fall då en sambo beviljades ersättning ur den andra sambons dödsbo för medel som han hade tillskjutit för att uppföra en sommarstuga på den andra sambons fastighet (HD 1988:28) och ett fall då en sambo fick ersättning för att hon använt sina förvärvsinkomster för familjens underhåll och verkat för familjens bästa och därmed möjliggjort för sin sambo att anskaffa förmögenhetstillgångar (HD 1993:168).

26. I övrig europeisk rätt – t.ex. tysk, fransk och engelsk – är principen om obehörig vinst väl förankrad och spelar en central roll, bl.a. i fråga om rätt till ersättning av det slag som är aktuellt i detta mål. Det förtjänar också att framhållas att det i Draft Common Frame of Reference (DCFR) finns ett särskilt

kapitel om obehörig vinst; Bok VII Unjustified enrichment. (Jfr Jan Ramberg och Christina Ramberg, Allmän avtalsrätt, 10 uppl. 2016, s. 271, och Göran Lind, a.a. s. 328 ff.)

Svensk rätt bör tolkas i ljuset av nordisk och övrig europeisk rätt

27. I svensk rätt har det funnits en skepsis till att ge resonemang om obehörig vinst någon mer generell betydelse. Den inställningen beror sannolikt åtminstone delvis på en negativ inställning till frågan i äldre juridisk litteratur (se framför allt Jan Hellner, Om obehörig vinst, Särskilt utanför kontraktsförhållanden, Ett civilrättsligt problem i komparativ belysning, 1950; dock uttalar denne att domstolar otvivelaktigt har möjlighet att i därför lämpade fall använda principen om obehörig vinst som stöd för avgöranden, men då, på vanligt sätt och med användande av samma juridiska metod som annars, är hänvisade till att väga skäl för och emot olika lösningar, se a.a. s. 398).

28. Det kan emellertid konstateras att det finns rättsfall från Högsta domstolen där avgörandet baserats på resonemang om obehörig vinst (se särskilt NJA 1993 s. 13, NJA 2007 s. 519 och NJA 2009 N 40, jfr även NJA 1925 s. 184; jfr dock beträffande arbete och tjänster som utförts i parternas gemensamma intresse som ett led i samlevnaden NJA 1975 s. 298).

29. I den moderna juridiska litteraturen finns en betydligt mer positiv inställning till en rätt till ersättning i fall där en part annars skulle göra en obehörig vinst. Inte minst när det gäller förmögenhetsförhållandet mellan makar och sambor har det från flera håll förespråkats att vissa frågor skulle kunna lösas på det sättet. (Jfr t.ex. Bertil Bengtsson, Äktenskapsliknande samlevnad, 2 uppl. 1976 s. 20 f., Göran Lind, a.a. s. 332 ff., Kajsa Walleng, Att leva som sambo, En civilrättslig studie av det rättsliga skyddet för sambor och om det är i takt med sin tid, 2015, s. 285 ff. och Örjan Teleman, Bodelning, Under äktenskap och vid skilsmässa, 6 uppl. 2016, s. 160. Vidare utanför familjerättens område t.ex. Mårten Schultz, Nya Argumentationslinjer i

förmögenhetsrätten, Obehörig vinst rediviva i SvJT 2009 s. 946 ff. och Jori Munukka, Är obehörig vinst en svensk rättsprincip? i Ny Juridik 3:09 s. 26 ff.)

30. Den traditionella skeptiska hållningen i Sverige till frågan om obehörig vinst avviker påtagligt från det synsätt som sedan lång tid varit rådande i övriga europeiska länder. I övriga nordiska länder finns på området för makars och sambors förmögenhetsförhållanden ett sedan länge etablerat rättsläge som framför allt vuxit fram i praxis (jfr bl.a. diskussionen i ämnet Samboeres rettsstilling i Norden vid Nordiska juristmötet 2014). Förvisso kan den utvecklingen ha varit mer trängande i dessa länder med hänsyn till läget där i fråga om rättslig reglering i övrigt rörande sambor. Samtidigt är just frågan om sambors förmögenhetsförhållanden oreglerad i svensk rätt (se p. 10). Det framstår inte heller som sannolikt att någon förändring på den punkten kommer att ske lagstiftningsvägen. Den lagstiftning som nu finns i form av sambolagen kan inte anses utgöra ett hinder mot att andra frågor kring sambors separation löses genom rättspraxis (jfr rättspraxisen om dold samäganderätt som tillkom efter 1974 års lag om ogifta sammanboendes gemensamma bostad).

31. Det finns mot denna bakgrund anledning att nu ta ett steg mot ökad nordisk rättslikhet i frågan och samtidigt uppnå ökad samsyn med europeisk rätt i övrigt. Konsekvenserna för enskilda kan inte beräknas bli så långtgående att det utgör ett skäl mot att ta ett sådant steg, särskilt med beaktande av de begränsningar som under alla förhållanden bör ställas upp.

En sambo som gjort ett större ekonomiskt tillskott bör i vissa fall kunna få ersättning

32. Om den sambo vars egendom förbättrats har varit införstådd med investeringen och uttryckligen eller underförstått samtyckt till den, bör den investerande sambon kunna få ersättning om samboförhållandet upplöses innan denne haft någon mer beaktansvärd egen nytta av investeringen. Det rör

sig alltså om ett fall som ligger mycket nära en situation där den investerande sambon får bedömas ha haft den mottagande sambons uppdrag (jfr p. 17 i justitierådet Stefan Lindskogs tillägg till NJA 2016 s. 1057). I den situationen kan det sägas att den mottagande sambon som äger egendomen – och som då visar sig ensam dra nytta av investeringen – gör en obehörig vinst, om han eller hon inte behöver ersätta den sambo som bekostat förbättringen. Detta principiella synsätt bör inte påverkas av vem som tar initiativ till att parrelationen avbryts.

33. Ersättning bör kunna utgå bara i fall där den mottagande sambon tillförs en investering av betydande och bestående värde. Ett krav på ersättning måste vidare anses förutsätta att det är fråga om betalningar som i och med parförhållandets upplösning innefattar värdeöverföringar som klart överstiger vad som är rimligt med beaktande av parternas ekonomi. Allt eftersom tiden går mellan investeringen och samboförhållandets upplösning minskar skälen för att den investerande sambon ska kunna få ersättning. Även den tid som gått efter samboförhållandets upplösning bör ges betydelse. Den som inte ganska snart efter en separation tar upp frågan om ersättning får närmast uppfattas ha avstått från sitt anspråk. I linje med vad som har sagts i det föregående bör värdeöverföringen anses ske vid samboförhållandets upplösning. Bedömningen av en rätt till ersättning – och i förekommande fall ersättningens storlek – bör ske med den utgångspunkten.

34. Beräkningen av ersättningen måste anpassas till omständigheterna i det enskilda fallet. Normalt bör den ta sikte på det överförda värde som den andra sambon utan rättslig grund kan tillgodogöra sig vid tiden för samboförhållandets upplösning (jfr Hjalmar Karlgren, Obehörig vinst och värdeersättning, av Fritjof Lejman översedd utgåva 1982, s. 13 och 34). Ytterst blir det fråga om att göra en helhetsbedömning av vad som är skäligt och då ta hänsyn till att ersättningsansvaret för den andra sambon inte får bli alltför betungande. I det

sammanhanget bör även beaktas risken för sådana inlåsnings effekter som beskrivs i majoritetsmeningen.

Bedömningen i detta fall

35. OWs tillskott till MSs egendom utgör inte normala bidrag till parternas gemensamma hushåll under sambotiden.

36. Parterna har inte träffat något avtal om att tillskotten skulle ses som överföringar till MS, varken som lån eller som gåva. Att döma av utredningen har saken inte förts på tal mellan dem förrän i anslutning till att samboförhållandet upphörde. OWs uppgifter får dock anses innebära att han avsåg att själv – tillsammans med MS – få nytta av investeringen men att så inte kom att ske i någon nämnvärd utsträckning, eftersom samboförhållandet upphörde.

37. Det är i målet fråga om arbeten och installationer – utbyggnad av hus, installation av en braskamin, uppförande av en bod och målningsarbeten – som typiskt sett har ett ekonomiskt värde. MS, som känt till OWs investeringar och inte motsatt sig dem, har gjort en vinst som inte har någon rättslig grund. Hon är därmed ersättningsskyldig mot OW.

38. När det gäller hur stor MSs vinst varit finns i och för sig inte någon utredning i målet, t.ex. i form av värdeintyg, som utvisar vilken värdeökning som skett avseende MSs fastighet till följd av arbetena och installationerna. Med hänsyn till att samboförhållandet upplöstes så nära inpå att arbetena och installationerna hade färdigställts – och betalats – bör dock betalningarnas storlek kunna ges viss relevans för bedömningen av vinstens storlek. Hänsyn måste även tas till att ersättningsansvaret för MS inte får bli alltför betungande. Vid en helhetsbedömning av vad som är skäligt bör MS förpliktas att ersätta OW med 150 000 kr avseende arbetena och installationerna.

39. När det gäller personbilen har inte gjorts gällande att det skulle ha uppkommit en dold samäganderätt för OW till bilen. Det finns inte någon

anledning att göra andra rättsliga överväganden med avseende på effekterna av det ekonomiska tillskottet. OW har därför inte rätt till någon ersättning i den delen.

40. Överröstade i den delen är vi eniga med majoriteten i frågan om rättegångskostnader.